

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ליל ש"ק פ' ויקהל – פקודי – פ' החודש תש"פ

שאלות שונות שנתעוררו בעקבות מחלת הקורונה

רחיצה בט' קבין במקום טבילה בערב ש"ק

שיטת המ"ב בענין טבילה במקוה בערב שבת

כ' בשו"ע (סי' ר"ס ס"א) מצוה לרחוץ כל גופו בשבת, וכ' המ"ב (סק"א) טעם הדבר מפני כבוד שבת, ומבואר בדרכי משה (סק"א) דמ"מ אין זה חובה גמורה, והמקיימה מקבל עליה שכר, ושאינו מקיימה אינו נענש עליה. בזוה"ק (פי' תרומה דף קל"ו:) כ' שיטבול במקוה טהרה בערב שבת לכבוד ש"ק, ואמנם המ"ב אינו מזכיר ענין טבילה במקוה בהכנות לערב שבת בהל' שבת, אבל בהל' תשעת הימים (סי' תקנ"א סקצ"ה) כ' דמי שרגיל לטבול בכל ערב שבת, מותר לו לטבול גם בערב שבת חזון.

שיטת הפוסקים שע"י הטבילה זוכה לנשמה יתירה בשבת וקושי' מברכת בשמים בהבדלה

והנה מפורסמים דברי האחרונים על החשיבות של טבילה בערב שבת, הח"א כ' בספרו זכרו תורת משה (סי' א' ס"ב) וז"ל בודאי לאחר שטבל בערב שבת בכוונה רצויה לקבל קדושת שבת, יבין בדעתו שנתווסף לו נשמה יתירה עכ"ל, וביסוד ושורש העבודה (שער ח' פ"א) כ' עוד יותר, דמי שלא טבל אינו זוכה לנשמה יתירה.

אבל לכאורה מבואר בראשונים שאינם תלויים ממש זה בזה, דהרי המ"ב (סי' רצ"ט סק"ח) הביא שמברכים על הבשמים במוצש"ק משום שאז מסתלקת הנשמה יתירה, ומקורו בראשונים, ולכאורה יש להקשות דלא מצאנו בפוסקים שמי שלא טבל בערב שבת, לא יברך על הבשמים במוצש"ק, ואם כל הסיבה שמברכים על הבשמים הוא אך ורק משום זה כמבואר בראשונים, א"כ לכאורה ברכת הבשמים היא הפסק בין ברכת בפה"ג לשתיית היין למי שלא טבל בערב ש"ק וצ"ע.

תשעה קבין בשעה"ד במקום טבילה

בהל' ק"ש מביא המ"ב (סי' פ"ח סק"ד) שאנשי מעשה שנוהגים לטבול כתקנת עזרא, אם קשה עליהם הטבילה, רוחצין את עצמן בתשעה קבין (פי' דאע"פ שמתקנת עזרא צריך טבילה דווקא ולא רחיצה בתשעה קבין, מ"מ היום שזה רק מנהג ולא מדינא, נהגו להקל ברחיצה זו אם קשה עליהם הטבילה), ויכול לשפוך המים עליו גם משלשה כלים באופן שלא יפסיק משפיכת כלי אחד עד שיתחיל השני, אבל יותר משלושה כלים אין מצטרפין לשיעור תשעה קבין. עוד כ' בשם המטה אפרים (סי' תר"ו ס"ג) דבעת שפיכת התשעה קבין על האדם, יש לו לעמוד זקוף ושתי ידיו מונחים נגד לבו, ולא ידחק אותם בחיבוק הרבה רק בריוח קצת כדי שיבואו המים גם שם.

תשעה קבין במקום טבילה במקוה בערב שבת

אבל עדיין יש להסתפק אם הקולא של תשעה קבין נאמר רק לגבי טבילת עזרא, או אפילו לגבי הטבילה לשם טהרה בערב ש"ק. בנשמת שבת (ח"א סי' קפ"ט) דן בשלה זו, וכתב דמצאנו שתשעה קבין

מהני לטבילת עזרא, אבל מי שטובל בערב ש"ק לתוספת טהרה לא מצינו דמהני, אבל הביא שבתשבי"ץ קטן (סי' קכ"ב) כי וז"ל בערב יוהכ"פ ור"ה, והושענא רבה, וכשהוא בעל ברית, מהר"ם ז"ל שופך על ראשו ט' קבין מים שהם רי"ו ביצים במקום טבילה, כי אותה טבילה אינה אלא בשביל טהרה, ולא בשביל חובה. "ארחץ בנקיון כפי" (תהלים כ"ו י) בגימטריא רי"ו, רמז ט' קבין שהן רי"ו ביצים, הוי טהרה ונקיות עכ"ל, ועוד הביא שהפמ"ג (סי' תר"ו א"א סק"ט) כי דהטלת תשעה קבין בערב יוהכ"פ מהני גם לטעם הטבילה משום תשובה, וע"ש עוד מקורות דמהני גם בערב ש"ק, ולענ"ד נראה דאם תשעה קבין מהני לטהרה של טבילת עזרא שמקורו בגמ', בודאי מהני לטבילה בערב ש"ק שאין לה מקור בגמ'.

האם יוצאים רחיצה בתשעה קבין בעמידה תחת המקלחת

נחלקו גדולי הפוסקים אם עמידה תחת המקלחת יכולה להחשב כרחיצה בתשעה קבין. מצד אחד מרן החזו"א צ"ל (מעשה איש ח"ה עמוד ל"ב) ס"ל דלא מהני כיון שבמקלחת יש הרבה חורים, וכל חור נחשב ככלי בפני"ע, וא"כ הרי זה נחשב כשופך על עצמו מיותר משלשה כלים, ומ"מ מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א יעץ שיפרק את ראש המקלחת של הנקבים, ואז ישפוך מהצינור שיש לו פתח אחד. עוד מביאים בשם מרן הגריש"א זצ"ל (הלי' חג בחג ימים נוראים פכ"א הערה 62, וכן בשיעורי הגרי"ש אלישיב על ברכות כ"ב). סברא אחרת למה אין מקלחת מועילה, משום דכשם שא"א לטבול בתשעה קבין המחוברים לקרקע, כמ"מ א"א להטהר בדרך שפיכה א"כ יש מעשה שפיכה ששופך מכלים ולא ע"י מקלחת שהצינורות מחוברים לקרקע. והנה בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' א' – ח') האריך להוכיח דבעינן שפיכת תשעה קבין דווקא מתוך כלי, אבל העירו שברש"י בגיטין (ט"ז. ד"ה בעל קרי) מבואר שא"צ כלי, דהרי כ' וז"ל והקלו על החולה בנתינת תשעה קבין **אפילו שאובין** עכ"ל, ואם הנתינה צריכה להיות דווקא מכלי, למה כ' רש"י "ואפילו שאובין", דהרי כל כלי הוא שאובין, ואין מציאות של תשעה קבין שאינם שאובין, אבל מרן הגריש"א זצ"ל (בשיעורים הנ"ל על ברכות) אמר דלא קיי"ל כרש"י בזה.

מאידך גיסא בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' ס"א) ושו"ת שבט הלוי (ח"א סי' כ"ד) ושו"ת באר משה (ח"י סי' ע"ד) ס"ל דבמקום שא"א לטבול במקוה, יש להקל להטהר ע"י המקלחת אם המים בא בשפע ולא ע"י טפטוף, ושהם נוזלים בלי הפסק, ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' כ"א סק"ז) הוסיף שמהנכון שלא יכנס תחת המקלחת אחרי שהמים כבר זורמים (משום שזה דרך טבילה כיון שהוא נכנס לתוך המים), אלא דווקא לפני שפותח את הברז (כדי שתהיה דרך שפיכה).

האם המים של התשעה קבין צריכים להגיע לכל גופו

עוד יש לציין שבאלף המגן (על המט"א סי' תר"ו סק"ג) כי שאין צריך להקפיד שהמים יגיעו על כל המקומות שבגופו, אלא שכל המים הנשפכים יעברו נגד גופו וסביב לו (דהרי ע"י שפיכת תשעה קבין מעל גופו, לא יגיע המים לתחת בית השחי, וכן עוד מקומות מוסתרים שבגופו – ע' שו"ת ארץ צבי ח"א סי' פ"ט).

כמה זמן צריך לעמוד תחת המקלחת

המ"ב (סי' פ"ח סק"ד) מביא השיעור של כמה מים צריך לרחיצת תשעה קבין, ולמעשה נחלקו הדעות מה השיעור לפי מדות זמנינו. לפי מרן החזו"א זצ"ל הוא 23 ליטר ובשעה"ד 17.5 ליטר, ולפי הגר"ח נאה זצ"ל הוא 18 ליטר ובשעה"ד 12.5 ליטר. והנה זה ברור שכל מקלחת יש לה את כח הזרם שלה, אבל ניתן לבדוק בקלות כמה זמן לוקח עד שהשיעור הנצרך יוצא מהמקלחת, ע"י שיקח דלי וישפוך בו מים מבקבוק שמיכל ליטר וחצי או שתי ליטר, ולפי מספר הבקבוקים ידע כמה מים הדלי מיכל, ואז יפתח את הברז של המקלחת ויראה כמה זמן לוקח למלאות את הדלי, ועי"ז יוכל לשער כמה זמן יצטרך לעמוד תחת המקלחת, ולמעשה בדרך כלל, במקלחת שיש לה זרימה רגילה, צריך לעמוד תחת הזרם בין 3 – 4 דקות.

תפילת ערבית בליל שבת שלא בבית הכנסת הקבוע

בתקופה זו, הרבה אנשים מתפללים מעריב בליל ש"ק בבתים או בחדרים הצמודים לביהמ"ד (משום שמפצלים את המנין הגדול לכמה מנינים), ויש שמתפללים ברחובה של עיר כדי שלא תהיה מגבלה למספר המתפללים, ויש להסתפק האם דיני התפילה הם שונים ממה שמתפללים בבית הכנסת.

האם צריך ס"ת במקום שמתפללים ברכה אחת מעין שבע

כ' בשו"ע (סי' רס"ח ס"י) אין אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים דליכא טעמא דמאחרין לבא שיהיו ניזוקין, והסביר המ"ב (סקכ"ד) דהיינו כשמתפללין בביתם במנין, וכש"כ אותם שמתפללים לפרקים במנין בבית, אבל כשיש קביעות לכמה ימים, ויש שם ס"ת, הרי זה דומה לביהכנ"ס קבוע, וכבר נחלקו גדולי הפוסקים אם צריכים ס"ת שם כדי שיחשב כמנין קבוע (ע"ש בפמ"ג משב"ז סק"ח ומחצה"ש סק"ג בשם הא"ר, ונועם מגדים לבעל הפמ"ג עמוד י"ז, ושו"ת דבר משה סי' כ"ג – הג"ר חיים משה אמיריליו ז"ל נדפס בשנת תק"ב, ואג"מ או"ח ח"ד סי' ס"ט סק"ג), אבל למעשה מנהג העולם כמש"כ הפמ"ג דאין צריך ס"ת שם.

כמה זמן צריך להתפלל במקום כדי שיתחייבו לומר שם ברכה אחת מעין שבע

הפוסקים נחלקו בהא דסגי אם המנין מתפללים שם רק לכמה ימים, דאמנם הכי מבואר בט"ז (סק"ח), אבל בשו"ע הרב (סי' רס"ח סט"ו) וקיצור שו"ע (סי' ע"ו ס"ז) כ' דצריך שהמנין יהיה קבוע שם לכמה שבועות. בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' כ"א) כ' דעכצ"ל דמש"כ הט"ז לכמה ימים הוא לאו דווקא, דהרי נפסק בשו"ע שאין מברכין ברכת מעין שבע בבית האבל, והרי גם שם יש קביעות להתפלל לכמה ימים, ובכל זאת אין מתפללין שם.

ברכה אחת מעין שבע כשמתפללין בבנין של הביהכנ"ס

אם מתפללין מחוץ לביהכנ"ס קבוע, כ' הפוסקים (אשל אברהם מבוטשאטש סי' רס"ח ס"ח, ושו"ת דבר משה הנ"ל סי' כ"ג) דאפילו אם מתפללין תחת אותו גג, לא יברכו ברכת מעין שבע, ולענ"ד נראה, דאם יש כמה בתי מדרשים באותו ביהכנ"ס, אלא שאין מתפללים מעריב בליל ש"ק רק בבית המדרש המרכזי, אין זה דומה למש"כ הני פוסקים, דהרי כל הבתי מדרשים שייכים יחד, ומתפללים בכולם, וזיל בתר טעמא של ברכה אחת מעין שבע, משא"כ אם מתפללים תחת אותו גג, אלא שאין מתפללים באותם מקומות באופן קבוע, בכה"ג כ' הפוסקים שאין לברך שם, ונ"מ טובא בביהכנ"ס שנמצא בקומה ראשונה, ומתפללים בליל ש"ק בגני ילדים הנמצאים בקומת קרקע שם, דבכה"ג אין זה נחשב כביהמ"ד כלל, ואין לומר ברכה אחת מעין שבע שם.

ברכה אחת מעין שבע כשמתפללין ברחובה של עיר

כ' בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' כ"א) שאם רוב הציבור יוצאים להתפלל ברחובה של עיר (כגון בזמן שהבד"ץ הכריזו לעשות כן לשם מחאה), יאמרו ברכה אחת מעין שבע גם שם, אע"פ שהמקום אינו קבוע לתפילה, ואין שם ס"ת (והכי מבואר גם בתהלה לדוד סי' רס"ח סק"ג), דגם בכה"ג יש לחוש משום המאחרים.

במה מדליקין במנין שאינו קבוע

כ' בשו"ע (סי' ע"ר ס"א) נוהגין לומר במה מדליקין בליל ש"ק, והסביר המ"ב (סק"א) לפי שיש בו דין הדלקה, ושלושה דברים שצריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה. בשו"ת תשורת ש"י (ח"א סי' תרי"ד) כ' שהגדרים מתי לומר במה מדליקין הם אותם גדרים כמו בברכת מעין שבע, דהיינו רק במנין קבוע, והסביר דלכמה ראשונים תקנו לומר במה מדליקין משום המאחרים לבוא לתפילת מעריב, כמו שתיקנו ברכה אחת מעין שבע, וממילא במקום שאין אומרים ברכה אחת מעין שבע, גם אין אומרים במה מדליקין.

אבל לענ"ד יש להעיר על חידושו, דכל זה תלוי בזמן אמירת במה מדליקין, דבשלמא בחו"ל שאומרים אותו אחרי תפילת מעריב, שפיר מובן סברתו שתיקנו לאומרו משום המאחרים, אבל לפי מנהג א"י שאומרים אותו זמן רב לפני מעריב, בזמן שעדיין שייך להדליק את הנרות ולערב ולעשר את

האוכלים, א"כ לא שייך האי טעמא, וממילא יש לומר במה מדליקין כאן בא"י גם כשמתפללים במנין שאינו קבוע.

טלטול ספר תורה מביהכנ"ס לצורך קרה"ת במקום אחר

בעקבות המצב השורר בעולם, הרבה בתי כנסיות עושים מנינים קטנים בחדרים שונים, בין בתוך בנין בית הכנסת, ובין מבחוץ, ויש להסתפק אם מותר לטלטל ס"ת לכל הני מקומות, אב"א שבדרך כלל זה רק לצורך הקריאה ואין שם ארון הקודש מיוחד לכך, ואב"א שאין קורין ממנו ג' פעמים.

איסור טלטול ס"ת ממקום למקום

כ' בשו"ע בהל' קרה"ת (סי' קל"ה סי"ד) בני אדם החבושים בבית האסורים, אין מביאים אצלם ס"ת אפילו בר"ה ויוהכ"פ (והמ"ב סקמ"ו הוסיף דה"ה לחולה), וטעם הדבר משום שהוא זלזול לס"ת להוליכה לאנשים הצריכים לה, כי כבודה של הס"ת שאנשים ילכו אליה (ע"ש במ"ב סקמ"ז), ומקור האי דינא הביא הב"י מהמרדכי (סופ"ק דר"ה סי' תש"י) בשם הירושלמי (יומא פ"ז ה"א).

אבל האחרונים הקשו דבשלמא כשיש אפשרות ללכת למקום שהס"ת מונחת שם, יש לומר דהוי זלזול כשאין הולכים לס"ת, אבל כשיש אנשים חבושים בבית האסורים ורוצים לקיים מצות קרה"ת, אלא שהם אנוסים, למה נחשב זילותא לס"ת כשמביאים אותה להם, ולכן הביא הבה"ל (שם ד"ה אין) בשם האחרונים שחומרת המרדכי והשו"ע אפילו באונס, מיירי באופן שרק יחידים חבושים בבית האסורים, וכיון שאין מצות קרה"ת מוטלת על היחיד כשאנו יוכל לילך לביהכנ"ס, ממילא אסור לזלזל בס"ת כדי להביאה להם אע"פ שהני יחידים הם אנוסים, אבל כשיש מנין אנשים שהם אנוסים יש להקל להביא להם ס"ת, וכן נקט המ"ב (שם סקמ"ז) להלכה.

מאידך גיסא הדרכי משה (סי' קל"ה סק"י) כ' דבאו"ז משמע שמביאים ס"ת עבור חולה אע"פ שאין שם מנין של חולים, ודלא כמש"כ בשו"ע בשם המרדכי.

שיטת הפוסקים בענין הבאת ס"ת לבית האבל

אמנם האחרונים הקשו אהאי דינא, מהא דשנינו ביומא (ע.) ובסוטה (מ"א.) שביוהכ"פ כל אחד ואחד הביא ס"ת שלו מביתו לביהמ"ק וקרא בו, כדי להראות חזותו לרבים, הרי מפורש שהביאו הס"ת גם שלא לצורך קרה"ת. מכח קושיי זו כ' במור וקציעה (סי' קל"ה סי"ד) דלכאורה נראה שהבבלי חולק על הירושלמי, וס"ל דאין איסור לטלטל ס"ת, אבל ע"ש שסיים דבריו, דאדרבה התם היה היתר מיוחד שהביאו הס"ת להראות חזותו לרבים, ופרש"י להראות נוי של ספר תורה, ותפארת בעליה שטרח להתנאות במצוה ולקיים זה קלי ואנוהו, וא"כ זוהי כבודה של תורה לקרות ממנה ברוב עם, והתם הביאו הס"ת מביתם לביהכנ"ס, אבל אסור להוציאו מביהכנ"ס ששם הוא מקום כבודו לכבוד בשר ודם, אפילו כדי לקרא מתוכו אם אינו בקבע. ומכח טענתו כ' דמה שנוהגים להוציא ס"ת מביהכנ"ס לבית האבל כדי לקרא ממנו בשני וחמישי, לאו שפיר עבדי, וע"ש מה שתמה על מי שבידו למחות ואינו מוחה, וע"ע בכה"ח (סי' קל"ה סקע"ה) שכתב דלאו שפיר עבדי להביא ס"ת לבית האבל, ודלא כמו שהביא הפת"ש בשם שו"ת בנין של שמחה (סי' ה') שהתיר, וסיים הכה"ח דעכשיו נוהגין שאחרי התפילה בבית האבל, כולם הולכים לביהכנ"ס לשמוע קרה"ת, אבל למעשה מנהג העולם להקל בזה כשמייחדים מקום לס"ת, ובפרט שמשאירים אותו שם לשבוע ימים (ע"ע בשו"ת קנין תורה ח"ד סי' י"ח).

שיטת הפוסקים דמותר להביא ס"ת פרטי מביתו למנין שחבירו עושה בביתו במועד

בשוי"ת תורה לשמה (סי' נ"ח) נשאל ממי שיש לו ס"ת שלו בביתו, ורגיל לקרא בו שנים מקרא כל ערב ש"ק, ונתבקש מחבירו להביאו לביתו למועד כיון שאינו יכול ללכת לביהכנ"ס, ורוצה להתפלל במנין בביתו. בתשובתו כ' דבכל ס"ת אסור לטלטלו מהביהכנ"ס שהוא המקום הקבוע שלו למקום אחר דהוי כמו גלות, משא"כ ס"ת זה שמקומו תלוי ברצון בעליו, וכיון שרוצה לזכות חבירו והמתפללים עמו, לית לן בה. עוד הוסיף דהכי מוכח מהסוגי' ביומא הנ"ל, שכל אחד הביא ס"ת שלו כדי להראות חזותו, והתם רק קראו ממנו פעם אחת, כש"כ הכא שיקראו ממנו משך כל החג. עוד הוסיף שכאן יש עילוי ומצוה שיקראו ממנו בעשרה ויברכו עליו, דבר שלא יתקיים כשהוא בביתו. כשיטת התורה לשמה מבואר גם בכה"ח (סי' קל"ה סקע"ט) ושוי"ת הר צבי (או"ח ח"א סוסי' ע"א).

שיטת המ"ב דאין להביא ס"ת לצורך חולה א"כ מייחד לו מקום

להלכה הביא המ"ב (שם סקמ"ו) דיש מחלוקת אם מותר לטלטל ס"ת לצורך חולה שאינו אדם חשוב, כיון שעכ"פ הוא אנוס, ולמעשה פסק כמו המ"א (סקכ"ג) שהיקל לצורך קריאה דאורייתא כגון פ' זכור (ואפשר גם פ' פרה דלהרבה פוסקים היא ג"כ דאורייתא, ובערוה"ש סל"א היקל לצורך קריאת כל ד' פרשיות), אבל משמע מזה דלחולה או אנוס אחר לא התיר א"כ מייחד מקום לס"ת כמו שיבואר. כמו"כ היקל הבה"ל (שם ד"ה אין) להביא ס"ת כשיש מנין של חולים, כגון בבית החולים (ודלא כמש"כ בקיצור שו"ע סי' כ"ג ס"ל ובכה"ח סי' קל"ה סקע"ג שהחמירו אפילו כשיש מנין של אנוסים א"כ מכינים מקום לס"ת יום או יומיים קודם).

היתר של קביעת מקום לס"ת

הרמ"א (סי' קל"ה ס"ד) כ' שאם מכינים לו ס"ת יום או יומיים קודם מותר, והמ"ב (סקמ"ט) הביא בשם המ"א וא"ר דה"ה אם הכין מקום לס"ת באותו יום שיהא מונח שם יום או יומיים, ג"כ שפיר דמי בתנאי שהס"ת יהא מונח שם לפני זמן קרה"ת (פ"י לפני התפילה, ולא זמן מועט לפני קרה"ת – ע' שו"ת צ"ח אליעזר ח"א סוסי' ט"ז בשם היד אהרן ואמת ליעקב), ובזמן קרה"ת יוציאנה ויקרא בה ואח"כ יחזירנה, דאז אינו ניכר שהבאתה היתה לצורך קרה"ת לבד, אלא שקבע דירתה כאן לאותו זמן (ומש"כ בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תרצ"ד שאם אין מקום מכובד בבית האבל להניח שם הס"ת, כדי שלא יתבטלו מקרה"ת יביאו הס"ת בשני וחמישי לקרה"ת לבד, צ"ע טובא, דהרי בשו"ע יו"ד סי' שד"מ ס"ח וסי' שצ"ג ס"ג מוכח שלא היו קורין בס"ת בבית האבל בכלל, והיו הולכים אחרי התפילה לביהכנ"ס לשמוע קרה"ת, וא"כ היאך שייך לומר שיביאו ס"ת רק לקרה"ת, נגד מה שנפסק בשו"ע סי' קל"ה ס"ד).

האם צריך להניח הס"ת בביתו דווקא בארון הקודש או שמא יכול להניחו אפילו בארון בגדים

מבואר בפמ"ג (סי' קל"ה א"א סקכ"ב) והובא בכה"ח (שם סקפ"ג) שאם מביא הס"ת לבית בהיתר, אינו צריך להניחו דווקא בארון הקודש, אלא יכול להניחו גם בארון אם הוא נקי ומכובד, ומשמע מדבריהם שאין להסתפק בהנחתה על השלחן כשהוא מכוסה בטלית.

האם יש איסור לטלטל ס"ת מחדר לחדר באותו מקום או דווקא לבנין אחר

בגדר טלטול הס"ת ממקום למקום, הרבה אחרונים ס"ל דכל שהוא בית אחד אינו נחשב כטלטול ממקום למקום (ע' בשו"ת בית שלמה ח"א או"ח סוסי' ל"ד, ומטה יהודה סי' תקפ"ד סק"ג, ושוי"ת הר צבי או"ח ח"א סי' ע"א), אבל רבינו הגר"א זצ"ל (מעשה רב אות קכ"ט) ס"ל דאפילו מחדר לחדר אסור, וכש"כ לבית אחר, וע' בשו"ת שלמת חיים (סי' ק"ט) שנשאל אודות מנין שהתפללו בעזרה לפני ביהכנ"ס, וכשהגיעו לקרה"ת מנין אחר עדיין התפללו פסוד"ז ולא היה אפשרות לקרא בביהכנ"ס מפני הבלבול, ופסק שאסור לטלטל הס"ת אלא ראוי שימתינו, ולמעשה כ' באשל אברהם מבוטשאטש (סוסי' קל"ה ד"ה עוד מצאתי) בתחילת דבריו שהמנהג להקל בזה, אבל אח"כ חזר בו וגילה דעתו ברבים שאינו אומר בזה לא איסור ולא היתר, וסיים דיש להקל בתנאי שעשרה אנשים ילוו הס"ת לחדר השני.

הנהגת טלטול ס"ת בביהכנ"ס שיש בו כמה שטיבלעך

וני"מ טובא בכל זה בבתי כנסיות שיש בהם שטיבלעך, דלכתחילה צריכים להשתדל שיהיו ספרי תורות וארונות הקודש בכל שטיבעל, ולא יצטרכו לטלטל ס"ת מחדר לחדר (שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' צי), וע"ע בשו"ת קנין תורה (ח"ד סי' ט"ז סק"ה) שמחה על מנהגם של אלו המתפללים באחד מהשטיבלעך, ויש שם ס"ת, אבל כיון שהוא נכתב בכתב אריז"ל ולא בכתב ב"י, או להיפוך, מביאים ס"ת משטיבעל אחר, דחוץ מבזיון הס"ת הנמצא בשטיבעל, גם אינו היתר מפולש להביא ס"ת מחדר לחדר, ובפרט באופן שיש שם ס"ת כבר.

בשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' ל"ח) נשאל מביהכנ"ס שמתפללין שם בשני בתי מדרשים, וכשהציבור בבהמ"ד השני הגיעו לקרה"ת, רצו שהמתפללים בבהמ"ד הראשון יעברו משם באמצע תפילתם כדי שיוכלו לקרא בס"ת מבלי להעבירו לבהמ"ד השני, ופסק דמשום טירחא דציבורא יש להקל להביא הס"ת מהבהמ"ד הראשון לבהמ"ד השני, מאחר ושניהם הם באותו בנין.

מקור המנהג שאין מביאים ס"ת אא"כ יקראו ממנו ג' פעמים

והנה מפורסם המנהג שצריכים לקרא בס"ת ג"פ במקום שמכניסים אותו שם משום שזה מקרי קביעות, ומקורו בערוה"ש (סי' קל"ה סל"ב), והתורת חיים (שם סקט"ז ד"ה וכתב) הסביר דבבית האבל בז' ימים קורין ג' פעמים והוי כקובע מקום משום דבשלש פעמים נעשה חזקה, ואמנם מרן הגרשז"א זצ"ל אמר שאין שום יסוד למנהג זה (הליכות שלמה פי"ב סל"ח), אבל בעל האגרות משה זצ"ל פסק דאע"פ שאין למנהג זה מקור מבורר בהלכה, מ"מ ראוי להחזיק בו משום כבוד התורה (הובא בספר התפילה בציבור פי"ג הערה קכ"ג), וע"ע באג"מ (יו"ד ח"ד סי' ס"א סק"ג) – ומקור תשובה זו בעם התורה מהדורא ב' ח"י"ב עמוד צ" דאע"פ שהמ"ב ס"ל דמן הדין יש להקל להביא ס"ת גם אם לא יקראו ממנו ג"פ, מ"מ בודאי יש להשתדל לקרות שם ג"פ, ואם לא היה אפשר אז, יעשו מנין פעם אחת ביום הקריאה אחרי האבילות, אבל יש להוסיף על דבריו, דלמעשה אין נוהגים כן, ופוק חזי מאי עמא דבר.

סיכום לדינא

תבנא לדינא, כיון שאין אפשרות לכל מנין ומנין להתפלל בבית הכנסת בעקבות ההוראות שלא להתפלל בצפיפות, לכן מותר להוציא ס"ת לצורך קרה"ת בש"ק, לא מיביעא לחדר אחר בבנין של בית הכנסת, אלא אפילו למקום אחר, ואע"פ שהיה עדיף אם היה להם ארון הקודש שם, מ"מ בשעה"ד יש להקל, וכמו"כ א"צ להקפיד לקרוא ממנו ג' פעמים כיון שאין אפשרות להשאיר הס"ת בכל הני מקומות שמתפללים שם באופן עראי.

תענית בכורים למי שאין לו אפשרות להשתתף בסיום רק דרך הטלפון

מנהג הבכורים להשתתף בסיום בערב פסח, ועי"ז אינם צריכים לצום תענית בכורים. אנחנו מתפללים שהקב"ה יסיר חרון אפו מעלינו מהרה, אבל אם ח"ו המצב עדיין ישאר, ויהיה חיוב לכל אחד להשאר בביתו, יש להסתפק האם הבכורים שלא עשו סיום בעצמם, יכולים לשמוע סיום ע"י הטלפון ממי שמסיים במקום אחר. כדי לפשוט שאלה זו, יש לדון בכמה פרטים בענין תענית בכורים.

מקור תענית בכורים

כ' הטור (או"ח סי' ת"ע) גרסינן במסכת סופרים (פכ"א ה"ג) הבכורות מתעניין בערב פסח, והטעם זכר לנס שניצולו ממכת בכורות, והוסיף הב"י דהרא"ש והמרדכי הביאו סעד למנהג זה מהירושלמי בפסחים (פ"י ה"א), והסביר הב"ח דמבואר שם דרבי לא הוה אכיל בערב פסח לא חמץ ולא מצה, ואיכא מאן דאמר משום דרבי בכור הוה, ועל פי זה נתפשט המנהג דסוברין כהאי מאן דאמר לחומרא. אבל הברכ"י (סי' ת"ע סק"א) הק' על ראיי' זו דאמנם טעם זה הוא ההו"א בירושלמי, אבל מסקנת הירושלמי היא דרבי לא אכל משום שהי' איסטניס, ולכן הסביר הברכ"י דמההו"א של הירושלמי מוכח שיש מנהג

כזה בעולם שהבכורות מתעניין בערב פסח, דאל"ה היאך רצה להסביר בהו"א דזהו הטעם שרבי לא אכל בערב פסח.

בשו"ת זכרון יהודה (להג"ר יהודה גרינוואלד זצ"ל גאב"ד סאטמאר או"ח סי' קל"ג) הקשה על טעם זה, דמה שייך לקבוע תענית זכר להצלתם, אדרבה היינו צריכים לקבוע יום שמחה והודאה על הצלתם ולא להתענות, ומרן הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה על מועדים פ"ח הערה א') הוסיף להקשות דמכת בכורות היתה בליל ט"ו, וא"כ אם הקדימו התענית משום שא"א להתענות ביו"ט, הו"ל להקדימו ליו"ג ניסן, דהרי י"ד חשוב כיו"ט מפני הבאת הקרבן ואסור במלאכה. עוד הוסיף דאי משום עצם הצלת הבכורים ממות לחיים, היו צריכים להתחייב צאצאי הבכורים שבאותו זמן, הם וזרעם עד עולם, גם אלו שאינם בכורים, ולמה חייבו הבכורים שנולדו אח"כ.

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' צ"ג סק"ד) הביא בשם גדול אחד ליישב למה מתענים הבכורות ואין עושים יום שמחה והודאה, דבמס' סופרים נזקק טעות, ובמקום "הבכורים מתענים" צ"ל "הבכורים מתענגים", אבל האחרונים כתבו דמהטור ושו"ע מוכח דלהלכה בודאי מתענים.

בזכרון יהודה הנ"ל וכן בחת"ס בפסחים (ק"ח). נתנו טעם אחר לתענית בכורים, משום שבימי יציאת מצרים הבכורים התענו, ואע"פ שהקב"ה הבטיח להם שיפסח על בתי בני ישראל, מ"מ חששו לקטרוג, ולכן קבעו תענית בכורים זכר לאותו הצום, וכמו שהסביר הטור בטעם תקנת תענית אסתר, זכר למה שנקהלו לעמוד על נפשם והיו צריכים רחמים.

סעודת מצוה במקום תענית

כ' המ"ב (סי' ת"ע סק"י) ולענין אם מותרים הבכורים לאכול בסעודת מצוה, תלוי במנהג המקומות, יש מקומות שנהגו להחמיר.... ויש מקומות שנהגו הבכורים להקל ולאכול בסעודת מצוה וכן נוהגים כהיום בכמה מקומות במדינתנו להקל ולאכול אף בסעודת סיום מסכת, ואף שהבכורים בעצמם לא למדו את המסכת, מ"מ כיון שאצל המסיים היא סעודת מצוה מצטרפים לסעודתו.

המהרש"ם (דע"ת סוסי' ת"ע) כ' שהגרי"ש נטנזוהן זצ"ל ביוסף דעת (יו"ד סי' ש"ה) הביא מש"כ בשו"ת תשובה מאהבה (ח"ב סי' רס"א וח"ג סי' שע"ו) ששאל את רבו הנודע ביהודה אם יכול לעשות סעודת סיום בערב פסח, ואמר לו שאסור כיון שיכול לסיים בזמן אחר, והביא שבית דינו של הנו"ב הוציאו כרוז לאסור דבר זה.

בשו"ת חת"ס (חוי"מ סי' קמ"ח) נשאל אודות ירושה שערערו על בכורתו של האח הגדול, ובתו"ד (בד"ה אמנם) כ' וז"ל מ"מ נ"ל דלהא לא הוה צריכים לעדות, דודאי הוחזק הוא בכך במה שנהג להתענות בערב פסח, ולא שכיחי המתענים משום איסטניס או גדול הבית, וכל המתענים בערב פסח בכור פטר רחם הוא, ואילו ה"א אוכל פעם אחת בערב פסח היו קורין אותו עבריין, אע"פ שאין עדים שהוא פטר, מ"מ יענש ע"פ חזקתו עכ"ל. הרי מבואר מדבריו שבזמנו המנהג הפשוט ה"ל להתענות בערב פסח, ולא לפטור אי"ע בסעודת מצוה.

אבל המ"ב הנ"ל כבר כתב דהמנהג להקל, וכן מוכח בנשמת אדם (הל' שבת כלל א' סוסק"א) שכ' דמנהג פשוט בוויילנא דבערב פסח כשיש פדה"ב אפילו שלא בזמנו, הבכורים אוכלים שם ע"פ הגר"א, ולפ"ז כיון דבשו"ת חוות יאיר (סי' ע') שהוא המקור לדיני סעודת מצוה, כתב דסעודת סיום הוי סעודת מצוה, משא"כ פדה"ב שלא בזמנה דאינה סעודת מצוה, ממילא כיון שרבינו הגר"א ז"ל ס"ל דסעודת פדה"ב שלא בזמנו היא סעודת מצוה, כש"כ בסעודת סיום.

הערוך השלחן (סי' ת"ע ס"ה) כתב דבזמנינו הקילו לסמוך על סעודת מצוה מפאת חלישות הדור, וגם דבערב פסח הטורח רב, וגם אכילת המרור בלילה אינה יפה לבריאות (כוונתו לאלו שאוכלים חריין –

חזרת), לכן הבכורים מחשיבים את עצמם כאינם יכולים להתענות, ובפרט שתענית זו אינה נזכרת בגמ' כלל, ומסקנת הירושלמי היא דאין צריך להתענות, ואינו אלא מנהג, לכן לא מיחו חכמי הדור בזה וצ"ע.

האם ההשתתפות בסיום מתירו לאכול או האכילה בסעודת מצוה

והנה יש להסתפק, אם השמחה שהשתתף בסיום מתירו לאכול, או שמא כיון שטעם מהסעודת מצוה, ממילא אינו מתענה ולכן יכול להמשיך ולאכול. בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' מ"ה) כ' דלפמשי"כ בשו"ת ארץ צבי, ההיתר להמשיך לאכול משך היום בערב פסח הוא רק משום שכבר אכל בסעודת מצוה וביטל תעניתו, וממילא אם שמע הסיום אבל לא אכל מהסעודת מצוה, שוב אין לו היתר לאכול, וכן מוכח במ"א (סי' תקס"ח סק"י) שכ' לגבי סעודת מצוה בתעניות וז"ל ופשוט דבמקום דמותר לאכול על הסעודה, אינו תענית כלל ומותר אח"כ לאכול ולשתות אפילו בביתו, ומיהו קודם הסעודה נ"ל דאסור לאכול ולשתות בביתו.... מיהו הבעלי ברית מותרים לאכול מיד דיו"ט שלהם הוא עכ"ל. אבל המנח"י כ' דיש סוברים דכיון שהוא יו"ט כמבואר ביש"ש (בי"ק פ"ז סי' ל"ז), אין חילוק בין אוכל במקום זה לאוכל במקום אחר, אבל לכתחילה יש לאכול בסעודת הסיום קודם שאוכל בביתו.

ויש להסתפק אם לא שמע הסיום בכלל אבל הגיע לסעודה, האם טעימה מהסעודת מצוה מתירו לאכול, וכמו"כ במי ששמע הסיום אבל לא נשאר אוכל בביהכנ"ס שהכינו עבור הסיום, האם נאמר דאסור לו לאכול בביתו.

לא שמע הסיום ורוצה להשתתף בסעודת מצוה

מביאים בשם מרן הקה"י זצ"ל (שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' ר"י) דאפילו אם לא שמע את הסיום יכול להשתתף באכילה, ויסוד ההיתר הוא משום שגדול כח המנהג, וכיון ששורש התענית אינו אלא מנהג, וחולשה ירדה לעולם, נהגו להקל בכה"ג (וע' כעין זה בערוה"ש סוסי' ת"ע). אבל בבן איש חי (שנה א' פ' צו סכ"ה) כ' דמה שמותר לו לאכול זה רק אם הוא גמיר וסביר להבין מה שלומדים בשעת הסיום, וכן שיטת מרן הגריש"א זצ"ל (הובא בסידור פסח כהלכתו פ"ד סוף הערה 14) דעיקר הפטור הוא שמיעת הסיום, אבל סעודת סיום לבד אינו פוטר התענית, וכן פסק מרן הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה הל' פסח פ"ח ס"א), ומ"מ הוסיף דאם הבכור שלא שמע את הסיום, הוא שותף לשמחת המסיים משום שלמד אתו בחברותא את המסכתא הזו, מותר לו גם להצטרף לסעודת סיום, אע"פ שהיא אינה עיקר השמחה. ולכן להלכה בוודאי לכתחילה יש להקפיד גם לשמוע ולהבין הסיום וגם לאכול מהסעודת מצוה.

שלחו לו שיריים מהסיום לביתו

יש להסתפק במי שאינו יכול ללכת לביהכנ"ס, והביאו לו שיריים מהסעודת מצוה של הסיום, האם גם באופן כזה מותר לו להמשיך לאכול. בשו"ת חוות יאיר (סי' ע"ו) כ' וז"ל שסעודת מצוה רק כשמזמינים קרואים ויש שם אסיפות בנ"א לכבוד המצוה עכ"ל. הרי מבואר מדבריו דההשתתפות עם הציבור שבאו לכבוד המצוה, היא היא המתירו לאכול, וא"כ אם לא יצא מביתו להשתתף בשמחה אין לו היתר.

לשמוע סיום בטלפון

לפ"ז בנד"ד, אם אינו יכול ללכת לביהכנ"ס ורוצה לשמוע הסיום בטלפון, כבר דנו פוסקי זמנינו בשאלה זו. בשו"ת משנת יוסף (ח"ז סי' פ"ג) הביא שמרן הגרשז"א זצ"ל התיר בשעת הדחק למי שקרה לו אונס (וע' בהליכות שלמה הל' פסח פ"ח הערה 6 מש"כ בזה), ואילו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א הסתפק בדבר, והסביר במשנת יוסף דלא פליגי, דבאופן שהיה טרוד אבל לא היה אנוס, בזה יש להסתפק, משא"כ במקום אונס דיש להקל כיון שתענית זו היא רק מנהג ואין מקור לדבר בגמ', וע"ש מש"כ עוד בזה.

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

.....

שיעור ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' ויקהל – פקודי – פ' החודש תש"פ

תשלום משכורת לגגנות ולמטפלות ושכר לאולמי שמחות

הרבה הורים שואלים אם הם מחוייבים לשלם לגגנת או למטפלת שאינה יכולה להמשיך לעבוד בעקבות אונס, ואת"ל שפטורים מלשלם, מה הדין אם הן אומרות שמבחינתנו אנחנו מוכנים להמשיך לעבוד בבתנו, ואם אתם מפחדים להביא את ילדיכם, אין זה פוטר אתכם מלשלם לנו. יש להבהיר שכל הנידון הוא בגגנות ומטפלות פרטיות, אבל אם הן עובדות במעונים שמקבלים תקצוב מהממשלה, כיון שעל פי החוק אסור להם לעבוד, אין להן שום תביעה על ההורים, ואדרבה המעסיק שלהן הוא הממשלה והם משלמים להם כפי החוקים שלהם.

עוד יש להסתפק אם בעלי האולמות חייבים להחזיר את הכסף שכבר קבלו עבור שמחות בתקופה זו, כאשר אין אפשרות לקיים שמחה באולם שלהם, ואת"ל שאין חייבים להחזיר דמי קדימה שכבר שולם, האם בעלי השמחות צריכים לשלם דמי ביטול האולם כמו שכתוב וחתום בחוזה שכירות ביניהם.

מעשה שהיה בזוג שהתארסו לפני כשלושה חדשים, וקבעו תאריך החתונה לכ"א אדר, והמחותנים שילמו 10,000 ש"ח דמי קדימה בזמנו, אבל ל"ע אחרי כמה שבועות נתפרדה החבילה והם הודיעו לבעלי האולם שהם מבטלים את ההזמנה, אבל הבינו שלא מגיע להם החזר של דמי קדימה ששילמו, משום שחתמו על חוזה שאם יבטלו את ההזמנה ולא יגיע שוכר אחר, יפסידו את מה ששילמו. עכשיו שנתברר אחרי פורים שאסור ע"פ חוק לעשות חתונה באולם, הם באו לבעלי האולם בתביעה להחזרת 10,000 ש"ח דמי קדימה ששילמו, משום שעכשיו נתברר שבעלי האולם אסור להם לעשות ארוע באולם שלהם, וזה חוץ מטענת מכת מדינה, ואילו בעלי האולם טענו, כבר ביטלתם את ההזמנה, ומה דאיתרחיש לאחר מכן אינו נוגע לכם.

מנהג המדינה

רוב הנידונים בשאלה זו כבר מובאים במעדני יום טוב (ח"י סי' נ"א וסי' נ"ג), ולכן נקצר בבירור כל השיטות הכתובים שם. שאלה זו נוגעת למעשה גם לגבי מלמדים בתלמוד תורה, ונהגי הסעות למוסדות חינוך שנסגרו בעקבות המצב, אבל יש מקום לחלק קצת בין הנידונים, דהרי הרמ"א (ח"י סי' של"א סי"א) כ' דבמקום שיש מנהג המדינה צריך לשלם להם כמנהג המדינה, והיינו אע"פ שאין המנהג נקבע ע"י חכמים וותיקין, והסביר החזו"א (ב"ב סי' ה' סק"ה ד"ה ירושלמי) וז"ל ע"פ הלכה כל תנאי שבממון קיים, ובשעה שבעה"ב שוכר את הפועל, על מנת שיתנהג כמנהג המדינה הוא שוכרו עכ"ל, וכן הסביר באג"מ (ח"י סי' נ"א סי' ע"ה ד"ה והנה) דכל מנהג שאם הצדדים היו מתנים ביניהם בפירוש היה מועיל, אז אם המנהג

הוא כך, גם אם לא התנו הוי כהתנו, ואדעתא דהכי נשכר הפועל. לפי כיון שבמערכות החינוך היום נוהגים בתנאי עבודה שלהם כמנהג המדינה, א"כ מכיון שהרשויות אמרו שלא יתקיימו לימודים בתקופה זו, ומנהג המדינה לשלם להם גם כשלא עובדים, פשוט שצריך לשלם משכורות אפילו אם ע"פ דין תורה אפשר המצב אינו מוגדר כמכת המדינה, כיון שעל דעת כן נשתכרו. אבל כאשר הנידון הוא בענין מטפלות וגני ילדים פרטיים, שאינו ברור אם מנהג המדינה נוהג בהם (למשל אין להם זכות לדמי הבראה יומי מחלה), יש לדון ע"פ דין תורה אם חייבים לשלם להם.

מעביד שחוזר בו באמצע עבודת העובד

והנה זה ברור שאם מעביד חוזר בו מהסכם השכירות, חייב לשלם לעובד את שכרו (כפועל בטל) אע"פ שלא עשה את עבודתו (ע' שו"ע חו"מ סי' של"ג ס"ב), אב"א משום גרמי שגורם הפסד שכר לעובד אם הי' יכול לקבל עבודה אחרת, ואב"א משום שהתחייבות המעביד להעסיקו נותן לעובד זכות ממונית לקבל שכר, והיינו אפילו אם לולא שכרו ג"כ לא היה מוצא עבודה אחרת. החזו"א (בי"ק סי' כ"ג סקל"ו ד"ה נראה) הוסיף דכיון שהוא מדין התחייבות הבעה"ב לפועל, השכר שהפועל מקבל יש לו כל הדינים של שכר פועל, הן לענין תשלום במזומן ולא במטלטלין, והן לענין בל תלין.

מעביד שחוזר בו מחמת אונס

אם השכירות הופסקה מחמת אונס אין המעביד חייב לשלם לעובד את שכרו, ולכן נפסק בשו"ע (חו"מ סי' של"ד ס"א) השוכר את הפועל להשקות השדה מזה הנהר, ופסק הנהר בחצי היום, אם אין דרכו להפסיק, או אפילו שדרכו לפסוק והפועל יודע דרך הנהר, פסידא דפועל ואין בעה"ב נותן לו כלום, אע"פ שגם בעה"ב יודע דרך הנהר, אבל אם אין הפועל יודע דרך הנהר ובעה"ב יודע, נותן לו שכר כפועל בטל. והוסיף הרמ"א דה"ה בכל אונס שיארע לפועל, בין ששניהם היו יודעין שדרך האונס לבא או ששניהם אינם יודעים, הוי פסידא דפועל, ונחלקו הפוסקים בטעם הדבר, י"א משום דכיון שהפועל הוא המוציא הי' צריך להתנות בשעת השכירות שיקבל תשלום גם במקרה של אונס, וי"א דהפועל מפסיד משום דמזלו גרם. הרי מבואר דבמצב של אונס שהמעביד לא הי' יכול לדעת ממנו, א"צ לשלם שכר לפועל, ומה"ט נפסק בשו"ע (שם ס"ד) דמי ששכר מלמד לבנו וחלה התלמיד, אם אינו רגיל באותו חולי פסידא דמלמד.

שיטת הרמ"א דמעביד שחוזר בו מחמת מכת מדינה חייב לשלם

אבל נד"ד אינו אונס רגיל אלא מכת מדינה, ואפשר מכת מדינה שונה מאונס פרטי, וכן מבואר בשו"ע (חו"מ סי' שכ"א ס"א) לגבי שכירות קרקע וז"ל החוכר או המקבל שדה מחבירו והוא בית השלחין או בית האילן ויבש מעין בית השלחין ..... אם מכת מדינה היא כגון שיבש הנהר, מנכה לו מחכירו עכ"ל, והוסיף הרמ"א וז"ל וכן פסק המהר"ם על מלמד שגזר המושל שלא ילמוד דהוי מכת מדינה, וכל ההפסד על בעל הבית, ויש חולקין וס"ל דמכאן ולהבא מדין חזרה קאי... והסברא הראשונה נ"ל עיקר עכ"ל. לפי כיון שהתפשטות מחלת קורונה מוגדרת כמכת מדינה, הרי מבואר ברמ"א דבמכת מדינה כל ההפסד על בעה"ב והוא צריך לשלם לפועל, וא"כ בנד"ד יצטרך האברך לשלם למטפלת.

שיטת הסמ"ע דאם המעביד חוזר בו מחמת מכת מדינה יחלוק

אבל כל האחרונים הקשו, דלכאורה הני תרי דיני סתרי אהדדי, דמצד אחד פסק הרמ"א שכל אונס הוי פסידא דפועל, ומאידך גיסא במכת מדינה פסק דהוי פסידא דבעה"ב, עד כדי כך שהסמ"ע (סי' שכ"א סק"ו) כ' על דברי הרמ"א בשם המהר"ם וז"ל לענ"ד נראה דאין דעת המרדכי בשם מוהר"ם דצריך הבעה"ב לשלם להמלמד כל ההפסד, דאין טעם להדבר, כי מאחר שגזר המושל שלא ללמוד, הוא דבר שאינו שכיח ולא הו"ל למידע, לא להבעה"ב ולא להמלמד, ובכה"ג קי"ל דהוי פסידא דמלמד ודפועל דהן באין להוציא. עוד הוסיף דלא מצאנו סברא זו בשום מקום, ואדרבה מסתבר לומר כיון דמכת

מדינה היא, המשכיר והשוכר שווין בדבר ואין לומר דמזלו דשום אחד גרם..... עכ"ל. עוד הוסיף הסמ"ע דיש לדייק לשון המרדכי בב"מ (סי' שמ"ז) בשם המהר"ם שכתב וז"ל אם הביטול של המלמד מחמת גזירת המושל שבעיר וא"א ללמד, הוי מכת מדינה ויהא הפסד של בעה"ב עכ"ל. הרי דלא כ' כל ההפסד של בעה"ב כמש"כ הרמ"א בשמו, ועוד דהמרדכי לא כתב ויהא ההפסד על בעה"ב, בה"א הידיעה, דהוי משמע הפסד הידוע דהיינו כל ההפסד, אלא כתב ויהא הפסד של בעה"ב, ולכן הסביר הסמ"ע פשט במהר"ם, דכשיש מכת מדינה יחלוקו בהפסד, ודלא כמו שהבין הרמ"א בדברי המהר"ם.

שיטת הש"ך וט"ז כשיטת הרמ"א

אבל הש"ך (סי' שכ"א סק"א) והט"ז (סי' של"ד ס"א) פסקו כמש"כ הרמ"א דבמכת מדינה כל ההפסד על המעביד, ולשיטתם צריך להבין מאי שנא אונס פרטי דקיי"ל דהוי פסידא דפועל, ומאי שנא מכת מדינה דהוי פסידא דבעה"ב.

שיטת הנתיבות דיש לחלק בין פועל רגיל ומלמד כשיש מכת מדינה

הנתיבות (סי' של"ד סק"א) הוסיף להקשות, מהיכ"ת לומר דבמכת מדינה יצטרך הבעה"ב לשלם לפועל, הרי לא פשע מידי, ואדרבה מצאנו בשו"ע (סי' שכ"א ס"א) שמכת מדינה מגרע כח הפועל, דהרי בחכירות קרקע אע"פ דבשאר אונס אינו מנכה לו, מ"מ במכת מדינה מנכה לו, וכמו"כ בשכירות בתים, למ"ד דס"ל דבנשרף הבית חייב לשלם כל השכירות, מ"מ במכת מדינה פטור (עי' סי' ש"ב ס"ז), וא"כ קשה טובא למה פסק הרמ"א בשם המהר"ם דמכת מדינה מאלם כח הפועל, שהבעה"ב חייב לשלם לו גם בדבר שבעה"ב לא הי' יכול לדעת ממנו.

ולכן הסביר הנתיבות, דבאמת במכת מדינה הבעה"ב פטור מלשלם לפועל גם לפי המהר"ם והרמ"א, והנידון של המהר"ם שפסק שהאב חייב לשלם למלמד שאני, דהתם היתה הגזירה נגד לימוד תורה בלבד, והא קיי"ל דאסור למלמד ליטול שכר עבור התורה שמלמד רק שכר שימור (עי' נדירם ל"ז), וגזירת המושל לא היתה על שימור הילדים אלא על הלימוד, והרי מלאכת השימור שמקבל תשלום עליה עדיין יכול לעשות, ולכן חייב בעה"ב לשלם לו, כיון שהפועל לא נאנס בפעולה שנשכר עבורה אע"פ ששכרו בשביל כוונת הלימוד, והדבר דומה להא דשנינו בב"ק (קט"ז:) במי ששכר שליח להביא כרוב לחולה ומצאו שמת, דנקרא עשה שליחותו אע"פ שצורך הבאת הכרוב הי' בשביל ריפוי החולה ונאנס בענין ריפוי החולה, מ"מ בגוף הדבר שהשכירו עשה שליחותו, ולפ"ז ה"ה בנד"ד שלא נאנס בדבר ששכרו לעשות דהיינו השימור, לכן חייב לשלם לו.

קושיית החת"ס על הנתיבות

אבל בשו"ת חת"ס (ח"מ סי' קס"א ד"ה ואמנם) כ' דסברת הנתיבות רחוקה מן הדעת, והקשה עליו דאם באמת המלמד מקבל שכר רק על השמירה, הלא לזה סגי בנטירה בר זוזי ושומר מאן דהוא, והמלמד הזה שהוא ת"ח אם ישכיר עצמו לשמור תינוק שכרו מרובה, ובעה"ב סגי ליה בשומר מאן דהוא בטלן אחד בר זוזי, ואמנם בפ"י הרא"ש בנדירים (ל"ז:) פ"י דנוטלים שכר שימור על נערים קטנים הלומדים מקרא לשמורם שלא ילכו ברחובות ובשווקים ויזיקו ויחנכו לדברים רעים, אבל הק' החת"ס למה צריך דווקא מלמד לשמרו, ולכן הסביר דניח"ל לשלם הרבה לת"ח לשמור בנו כדי שאגב השמירה ישמע ממנו תורה דרך לימודו בחנם, וממילא אם מלך גזר שלא ילמוד, הו"ל המלמד כשומר בעלמא דסגי ליה בבר זוזא, ואין לך מום במקח גדול מזה, ומדוע אין בעה"ב יכול לחזור בו מכאן ולהבא.

ולכן הסביר החת"ס דמלמד שונה מכל פועל, וא"א לומר דכיון שיש אונס יכול הבעה"ב לחזור בו משכירות המלמד כמו שיכול לחזור בו בכל פועל, ולכן חייב לשלם למלמד גם באונס, והסביר דמלמד דומה לשכירות שדה דכבר מתחילת השנה הוי לשעבר, דהרי במלמד תחילת עבודתו יותר קשה לחנך הנער ע"פ דרכי לימודו, ולעומת זה שבח לימודו בסוף יותר טוב ושוה יותר בכל שבוע וחודש, וטוב

אחריתו מראשיתו, ולא דמי לפועל ואריס שאם יחזור בו יכול להעמיד אחר במקומו, דהרי במלמד ידוע דהשינוי מזיק לנער, ובכה"ג המלמד אינו מוצא להשכיר א"ע כי כל בעה"ב יש לו מלמד לזמן ידוע.

עכ"פ החת"ס והנתיבות ס"ל דמלמד שונה משאר פועלים, ואע"פ דבשאר פועלים הבעה"ב פטור מלשלם שכר הפועל אפילו כשמכת מדינה גרמה ביטול עבודתו, מ"מ במלמד חייב בעה"ב בשכר הלימוד אם הביטול בא מצד מכת מדינה, ואפילו אם עדיין לא שילם חייב לשלם, וכן מבואר בביאור הגר"א (סי' שכ"א סק"ז) דאין סברא לחלק בין מכת מדינה לשאר אונסים.

סיכום שיטות הפוסקים בחיוב תשלום לפועל כשיש מכת מדינה

הרי מבואר דבמכת מדינה יש לנו כמה מהלכים בפוסקים לגבי פועל שאינו מלמד, הרמ"א ושו"ך וט"ז ס"ל דההפסד הוא על המעביד, ולכן בנד"ד יצטרך לשלם למטפלת, ואילו הנתיבות וחת"ס וביאור הגר"א ס"ל דבסתם פועל שאינו מלמד פטורים מלשלם לו גם כשיש מכת מדינה כמו בכל אונס, ומטפלת אינה בגדר מלמד וממילא פטור מלשלם לה, ואילו הסמ"ע ס"ל דיחלוקו, ולמעשה מידי מחלוקת לא נפקי והמוחזק יכול לומר קים לי, ולכן אם עדיין לא שילם למטפלת יכול לטעון קים לי כנתיבות וחת"ס וגר"א, ומאידך גיסא אם כבר שילם יכולה המטפלת לטעון קים לו כהרמ"א ושו"ך וט"ז.

מה הדין אם כבר מסר צ'קים למטפלת

אבל עדיין יש להסתפק מה הדין אם נתנו צ'קים דחויים למטפלת, דאמנם היא מוחזקת בהם, אבל יש להסתפק האם צ'ק נחשב ככסף או רק כשטר, וכידוע שזהו מחלוקת גדולה בין הפוסקים. בנוסף לכך נחלקו הראשונים האם מי שמוחזק בשטר נחשב כמוחזק בממון. עוד יש להוסיף שבשו"ת נוב"ק (ח"מ סי' ה') מבואר דגם לפי השיטות הסוברות שהמוחזק בשטר מוחזק בגוף הממון, אין כוונתם לומר דהוי מוחזק ממש אלא שאינו נקרא מוציא, דאין שכנגדו נחשב כמוחזק, אבל גם מחזיק השטר אינו נחשב מוחזק.

לפי"ז יש לדון בנד"ד אם המטפלת כבר קבלה צ'קים מראש לכל השנה כמקובל בכמה מקומות כדי להבטיח לעצמה שהילדים ישארו אצלה, אפילו אם נאמר שאין לה חזקה, מ"מ כיון דלגבי המושג של אונס במלחמה ההורים והמטפלת שווים, א"כ יש מקום לטעון דבתחילת השנה ההורים היו צריכים להתנות שיפטרו מלשלם במצב של אונס, כיון שהם כבר מסרו את הצ'קים למטפלת, ואע"פ שההורים יכולים לטעון שיש באפשרותם לבטל את הצ'קים, יש לדון טובא אם זה נחשב כטענה כאשר ע"פ חוק אסור לבטל צ'ק.

עוד יש לדון אם השכירות היא לשנה או חודשי, וע' חזו"א (בי"ק סי' כ"ב סק"ב) שכ' דאם קבעו שכר חודשי, דינו כל חודש כשכירות חדשה, אבל בנד"ד זה אינו, כיון שהמנהג הוא שחייבים להודיע למטפלת זמן מסויים קודם שמפסיקים להעסיקה.

והנה אפילו אם חייבים לשלם לה לאותה תקופה, יש להסתפק אם במצב של אונס צריך לשלם כפועל בטל או שכר משלם, וכבר האריכו בזה הפוסקים ואכמ"ל.

פשרת מרן החת"ס זצ"ל בתשלום משכורת לפועלים במקרה של מלחמה

הרי מבואר דיש כ"כ הרבה ספיקות אם יש חיוב לשלם בכלל, והאם שייך מושג של חזקה אם המטפלת קבלה צ'קים בתחילת השנה, ולכן נראה דיש מקום לנהוג כמש"כ מרן החת"ס זצ"ל בספר הזכרון (עמוד נ"א) כאשר היתה מלחמה בין נפוליאון והקיסר של אוסטריה בשנת תקס"ט, והצבא הגיעו סמוך לפרשבורג, ברח מרן החת"ס זצ"ל עם תלמידיו ורוב קהלתו לעיר אחרת ורק חזרו לפרשבורג כעבור שש שבועות, ואז כ' ספר הזכרון על כל המאורעות שעברו עליו, התפילות שהתפלל, והדרשות

שדרש, ומה שגילו לו בחלום וכו', ובתנ"ד דן בענין תשלום המלמדים והתלמידים, ואמנם הוא בעצמו שילם השכירים שכר משלם בלי ניכוי פרוטה, אבל אחרי שנו"נ בכל הצדדין כ' וז"ל עשיתי פשר מרצון שניהם וחפצם שיהיה ההפסד על שניהם, אבל דין תורה לא ידעתי עד יבוא מי שלבו יותר שלם ויוציא דין לאמיתו עכ"ל (יש לציין שמרן החת"ס זצ"ל כ' פסק זה בשנת תקס"ט, ואילו התשובה הנ"ל היא משנת תקפ"ח, וא"כ הדרינן למחלוקת הנ"ל, וממילא מעיקר הדין אם המוחזק יאמר קים לי וכנ"ל אין מזניחין בידו).

שיטת הרמ"א בקהילה שחזרו ממינוי הרב ואח"כ נאנס הרב מלהגיע לעיר בעקבות מכת מדינה

והנה בנידון של הזמנת האולם לחתונה, ואח"כ נתפרדה החבילה, ולאחר מכן מכת המדינה מנע את השימוש באולם, ציין רע"א (ח"מ סי' של"ד ס"א) ציין למש"כ בשו"ת הרמ"א (סי' נ'), שפסק בענין קהילה ששכרו רב, וחזרו בהם, וחייבו אותם לשלם דמי הרבנות, ואח"כ אירע מגיפה והרב בלא"ה לא היה יכול להגיע מחמת מכת מדינה, וחידש הרמ"א שבני הקהילה חייבים לשלם לו כיון שמיד שחזרו בהם כבר נתחייבו בתשלומין, ואע"פ שאח"כ קרה אונס, הוי פסידא דבעה"ב.

קושיית השער משפט על הרמ"א

אבל השער משפט (סי' של"ג סק"א) הקשה על הרמ"א, דהלא אם הקהילה לא היו חוזרים בהם, לא היו צריכים לשלם, וא"כ מדוע יצטרכו לשלם עכשיו. בביאור דבריו כ' דבשכירות פועלים, חיוב התשלום אינו בא בב"א, דהא קיי"ל ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, וא"כ אע"פ שהקהילה חזרו בהם, מ"מ חיוב השכירות אינו חל אלא יום יום, ואפילו אם לא היו חוזרים בהם, הרב לא היה נוטל משכורתו מיד, וא"כ למה יתחייבו לשלם לו בחנם כיון שלא הפסידו אותו כלום, ולמעשה השער משפט חולק על הרמ"א. אבל בהערות שם הביאו שהערך ש"י (ח"מ סי' של"ג ס"א ד"ה ובתשובת) הסביר את שיטת הרמ"א, אב"א שהם חייבים מדין גרמי, משום שהקהל המתנינו הרבה זמן ולא חזרו בהם עד שהגיע הזמן, ואח"כ כבר לא מצא מקום להשתכר במקום אחר, ולפני כן שפיר היה מוצא מקום להשתכר שם, ואב"א משום שהם רבים ואינם יכולים לחזור בהם. עוד הוסיף שהרב יכול לטעון שאם היה אצלם, אולי זכות התורה היתה מגינה ולא היה נולד המצב של המגיפה ע"ש.

לפי"ז יש לדון בנד"ד, דלשיטת הרמ"א כיון שהמחותנים כבר הפסידו את כספם כשאמרו לבעל האולם שהם מבטלים את החתונה שהזמינו לתאריך כ"א אדר, ממילא מה שקרה אח"כ כבר אינו יכול לזכותם בהחזר דמי קדימה ששילמו, אע"פ שבכ"א אדר לא היה שייך לעשות חתונה באולם מחמת מכת מדינה.

ואמנם השער משפט חולק וס"ל שאין הקהילה צריכים לשלם לרב, אע"פ שחזרו בהם לפני המכת מדינה, אבל הסביר דהיינו משום דבשכירות פועלים ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, ולפי"ז בשכירות קרקע, כיון שתנאי השכירות הוא דמי קדימה מיד שאינו חוזר, ממילא גם השער משפט יסכים שהמחותנים הפסידו את כספם.

סיכום לדינא

תבנא לדינא, גננות ומטפלות פרטיים שהפסיקו לעבוד בעקבות התפשטות מחלת הקורונה, יתפשרו לקבל חצי מהמשכורת כפשרת מרן החת"ס זצ"ל, והיינו אפילו אם הן מוכנות להמשיך לעבוד, וההורים אינם רוצים לשלוח את ילדיהם במצב השורר כאן בא"י. בד בבד, כיון שהן זכאות לקבל ימי חופשה בפסח, נראה שלתקופת החופש מגיע להם תשלום מלא אם הילד היה אצלם מתחילת השנה.

מאידך גיסא בעלי אולמות שאינם יכולים להעמיד האולם שלהם לשמחות שהוזמנו אצלם, אינם זכאים לקבל תשלום, ואם כבר קיבלו חלק התשלום, צריכים להחזירו (ובביאור החילוק בין שכירות פועלים ושכירות קרקע ע' מש"כ באריכות במעדני ים טוב ח"י סי' נ"ג).

אם המחותנים שילמו דמי קדימה כשהזמינו את האולם, ואח"כ נתפרדה החבילה לי"ע וביטלו את ההזמנה, אע"פ שאח"כ נוצר מצב של מכת מדינה, ובעל האולם לא היה יכול לערוך את השמחה, מ"מ הפסידו דמי קדימה ששילמו כיון שביטלו את ההזמנה לפני המכת מדינה וכמבואר בשו"ת הרמ"א וערך ש"י הנ"ל, ונראה שגם השער משפט יסכים לפסק זה.

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א באתרנו:
<http://pninim.co.il/> תחת הלינק: **שיעורי הגאון רבי יום**
טוב זנגר